

2021 - AiL 122

KONINKLIJK

LGOG

Archeologie

in LIMBURG

Vondst van een Romeinse swastika-fibula

Van boerenerf naar rijtjeshuis

In gesprek met Rens Dormans

Vondst van een middeleeuwse Adler-fibula

Kippenpoten en modeltreinen bij restauratie Heerlense thermen

Drie archeologische vondsten door middel van metaaldetectie

Van boerenerf naar rijtjeshuis. Eeuwenlang wonen en werken onder de rook van de monumentale kerk van Voerendaal

Jacobine Melis¹

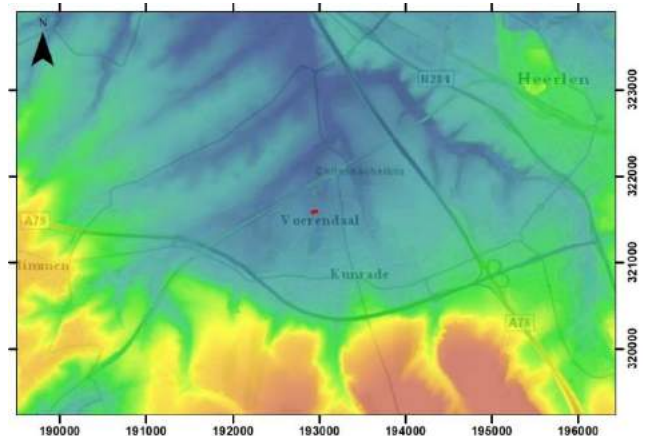
In het centrum van Voerendaal, op een steenworp afstand van de 11de-eeuwse Sint Laurentiuskerk, voerde SOB Research in 2015 en 2016 een archeologisch onderzoek uit (afb. 1).² Er werd een groot aantal funderingen aangetroffen die behoorden tot in totaal twintig structuren met dateringen uit de periode 1350 – 1450 tot aan de late 20ste eeuw. Bij het uitwerken van de opgraving kon onderscheid worden gemaakt tussen een plattelandsgemeenschap met een boerenerf en een weiland voor de koeien tot circa 1700 na Chr. en een ietwat geürbaniseerde gemeenschap met rijtjeshuizen vanaf circa 1700 na Chr. De dorpskernopgraving gaf ons zodoende een blik in de geschiedenis van Voerendaal, maar tevens een blik op de ontwikkeling van dorpen in Zuid-Limburg in het algemeen.

Afb. 1: Het onderzoeksgebied ligt op een afstand van circa 40 meter ten zuiden van de 11de-eeuwse Sint Laurentiuskerk. Op de voorgrond is Structuur 4 weergegeven (foto: auteur).

Het archeologisch onderzoek vond plaats midden in de oude dorpskern van Voerendaal op een perceel aan het Kerkplein, tussen de Spekhouwerstraat en de Furenthela. De bestaande bebouwing was gesloopt (met uitzondering van het pand Dautzenberg) en er zou nieuwbouw worden gerealiseerd in de vorm van enkele bedrijfsruimtes (waaronder een supermarkt) en zes appartementen. Het totale onderzoeksgebied beslaat een oppervlakte van circa 0,27 hectare.

Op basis van het bureau- en booronderzoek werden archeologische resten uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd verwacht. Deze verwachting was gebaseerd op de aanwezigheid van bebouwing op de Kadastrale Minuut van 1822 en het vermoeden dat deze strategisch gelegen bebouwing terug zou kunnen gaan tot in de late middeleeuwen.³ Archeologisch onderzoek in de vorm van een proefsleuvenonderzoek en archeologische begeleiding werden noodzakelijk geacht. Waar er veel sporen werden aangetroffen werd de begeleiding uitgebreid tot een archeologische opgraving. Het onderzoek werd uitgevoerd tot op een diepte van 85,1 meter +NAP (de maximale ontgravingsdiepte: circa 1,0 - 1,5 meter beneden het maaiveld). Archeologische sporen die zich dieper bevinden, zijn in de ondergrond bewaard gebleven. Door middel van enkele kijkgaatjes kon wel enig inzicht worden verkregen over de dieper gelegen, *in situ* bewaard gebleven antropogene niveaus.

Afb. 2: Het plangebied (rood gemarkeerd) geprojecteerd op een uitsnede van het Actueel Hoogtebestand Nederland. Op de kaart is de locatie van het plangebied op de westelijke flank van een droogdal duidelijk waarneembaar (bron: Melis 2020, afb. 207).

Ontstaan en vroegste geschiedenis

Het dorp Voerendaal is gelegen op het Terras van Margraten. Dit Maasterras is een hoogterras, dat

circa 2 miljoen jaar geleden is ontstaan. Gedurende de laatste 600.000 jaar zijn hier tijdens de verschillende ijstijden dikke lagen met löss afgezet. Gedurende het Pleistoceen zijn in Zuid-Limburg onder periglaciaire omstandigheden ook diepe erosiedalen gevormd, waaronder de huidige droge dalen. Het plangebied ligt ter plaatse van het westelijke deel van een dergelijk droogdal met beekafzettingen (afb. 2).

Voor wat betreft de vroegste bewoning na de Romeinse tijd wordt voor Zuid-Nederland een sterk versimpeld nederzettingsmodel gehanteerd dat is gebaseerd op de Brabantse zandgronden. Het idee daarbij is dat in de vroege middeleeuwen nederzettingen ontstonden op de hoge zandkoppen en zandruggen en dat deze nederzettingen in de 11de tot en met 13de eeuw werden verlaten. De bewoning zou zijn verschoven naar de beekdalen waar de nieuwe nederzettingen de voorgangers vormen van de huidige dorpen. Dit model is voor Zuid-Limburg uitgebreid op basis van toponymisch onderzoek. Op basis van dit onderzoek naar de etymologie (betekenis, red.) van plaatsnamen is de theorie ontstaan dat vroegmiddeleeuwse kernnederzettingen in of aan de rand van beekdalen zijn gesticht. Zo'n (kern)nederzetting bevatte onder andere een woning van de landsheer en een kerk (mogelijk een soort domein). Vanaf de 11de eeuw zijn als gevolg van economische en demografische groei vanuit deze kernnederzettingen, ontginningen uitgevoerd en satellietnederzettingen gesticht. Dat ontginningen gebeurde vanuit kernnederzettingen ter plaatse van de beekdalen. Geleidelijk aan werden steeds hogere, en meer beboste zones ontgonnen.

Veel plaatsnamen verwijzen nog naar deze ontginningsfase en geven daarmee een indicatie van de periode waarin ze ontgonnen zijn. Plaatsnamen die bijvoorbeeld eindigen op *-rade* (als Kunrade) verwijzen naar de ontbossingen in de volle middeleeuwen (*rade* is een vervoeging van het werkwoord *rooien*). Andere plaatsnamen verwijzen naar kenmerkende eigenschappen van de nieuwe nederzetting als *-beek* (als in Oirsbeek) voor nederzettingen in het beekdal, of *schin-* (als in Schinveld), *-broek* (als in Hoensbroek) en *-ham* (als in Brunsham: Brunssum) voor nederzettingen in een natte/ drassige omgeving. Het eerste type toponiem komt met name voor bij plaatsnamen in de wat hoger gelegen zones, en worden voor het eerst genoemd in archieven uit de 13de en 14de eeuw. Het tweede type toponiem komt met name voor bij lagere gelegen nederzettingen en wordt voor het eerst genoemd in de 12de eeuw.⁴

Voerendaal, in de 11de eeuw Furentela genoemd⁵, verwijst naar *Voer-* (waarschijnlijk de oude benaming van de Hoensbeek) en naar *-Daal* (een dal, laagte of vallei).⁶ Op basis van toponymisch onderzoek valt Voerendaal in de tweede categorie. Voerendaal zou relatief vroeg (in de 11de eeuw) zijn ontgonnen. Dit idee wordt ondersteund door archiefonderzoek. Mogelijk hebben de ontginningen van Voerendaal vanuit Heerlen plaats gevonden. Voerendaal wordt namelijk in archiefstukken uit de elfde eeuw onder het allodium Heerlen gerekend. Bovendien werden de ontbossingen vanaf het laaggelegen beekdal steeds hoger uitgevoerd. Voerendaal is relatief laaggelegen en daaruitvolgend logischerwijs redelijk vroeg ontgonnen. Het middeleeuws nederzettingsmodel kan vanwege de aanwezigheid van colluvium, het gebrek aan dorpskernonderzoek en het vaak 'onzichtbare' karakter van de huisplattegronden (stiepenbouw) echter slechts zeer sporadisch nader getoetst worden.⁷

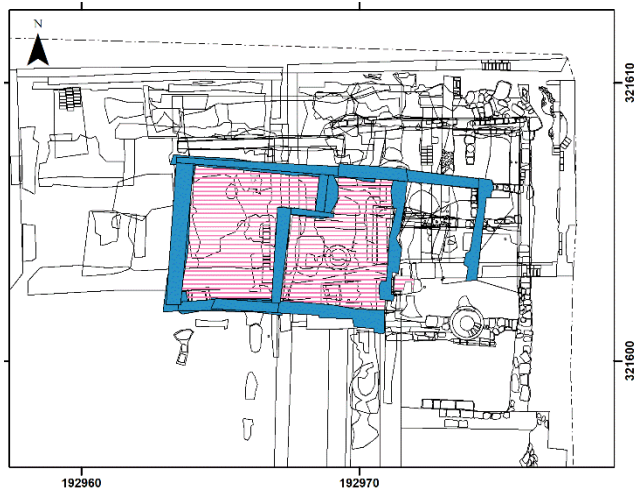
De vroegste vermelding van Voerendaal betreft de kerk, gelegen op 40 meter ten noorden van de opgraving. Deze Sint Laurentiuskerk werd op 10 augustus 1049 na Chr. door paus Leo IX ingewijd. Uit deze tijd stamt alleen nog de toren. De inwijding van de kerk van Voerendaal door paus Leo IX is bijzonder te noemen, omdat het voor het eerst (en lange tijd ook voor het laatst) was dat een paus Nederland bezocht. Over het algemeen ging zo'n inwijding gepaard met een gift van relikwieën.

De inwijding kan worden gerelateerd aan de Lotharingse Hervormingen van Richard van St. Vanne en St. Poppo van Stavelot. Hun parochiewerk in de stad en op het platteland, en dan met name dat van St. Poppo, leidde tot de bouw van vele plattelandskerkjes. Zo ook de bouw van de kerk te Voerendaal, in opdracht van grondheer Udo van Toul (graaf van Heerlen en Steinfeld en bisschop van Toul). De kerk kreeg als patroonheiligen Sint Laurentius (een heilige die geliefd was binnen het Nederlotharingse hertogelijk hof en bij de bisschop van Luik, hetgeen een indicatie is voor de politieke invloed uit deze gebieden) en Sint Vincentius, de Heilige Mansuetes en Sint Aper (heiligen die geliefd waren bij grondheer Udo van Toul).

Op basis van een oorkonde uit 1065 met schenkingen van Udo van Toul aan de Sint Gangulfuskerk te Toul kan worden geconcludeerd dat de Voerendaalse kerk de moederkerk van het allodium Heerlen betrof, met kapellen in Heerlen en Welten. Als moederkerk verkreeg Voerendaal het doop- en begraafrecht voor het gehele allodium. Opmerkelijk,

aangezien de kerken in Heerlen en Welten ouder zijn.⁸

Het blijft twijfelachtig wat er voorafgaand aan de bouw van de Sint Laurentiuskerk ter plaatse van Voerendaal aanwezig was. Van Hommerich gaat ervan uit dat er voorafgaand aan de Sint Laurentiuskerk geen kerk heeft gestaan. Hij baseert dat op het idee dat wanneer dat wel het geval zou zijn geweest, de naam van deze eventuele voorganger gebruikt zou zijn voor de nieuwe kerk.⁹ Op basis van de resultaten van het hier gerapporteerde archeologisch onderzoek kunnen over deze vroegste periode echter geen conclusies worden getrokken. De tijdens het onderzoek aangetroffen structuren dateren vanaf circa 1350 na Chr. Onder de oudste structuur bevinden zich een aantal ophooglagen. Vanwege de beperkingen wat betreft ontgravingsdiepte konden deze ophooglagen slechts zeer summier worden waargenomen middels een kijkgat. Op basis van het verzamelde vondstmateriaal zouden deze lagen kunnen dateren uit de periode van de 12de tot en met de 14de eeuw. Echter kan een vroegere datering zeker niet uitgesloten worden.

Afb. 3: De ligging van Structuur 2 op een uitsnede van de sporenkaart met de bij de structuur behorende funderingen (blauw gemarkeerd) en de vloeren (roze gearceerd) (bron: Melis 2020, afb. 30).

Boerenerf tot 1700 na Chr.

In de periode tot 1700 na Chr. was er telkens één boerderij aanwezig ter plaatse van het onderzoeksgebied. De boerderij werd op dezelfde plek gebouwd als de voorgaande boerderij, met telkens een andere oriëntatie. Het betrof eerst stiepenbouw, waarvan slechts een viertal (restanten van) poeren werd aangetroffen. Deze structuur (Structuur 1) was noordwest- zuidoost georiënteerd en kon op basis van de

stratigrafische ligging en het vondstmateriaal gedateerd worden in circa 1350 - 1450. Latere structuren waren gebouwd op een rommelige, ondiepe fundering van Kunrader kalksteen en mergel. Dit kan een aanwijzing zijn dat het opgaande muurwerk uit hout en leem bestond (vakwerkbouw).

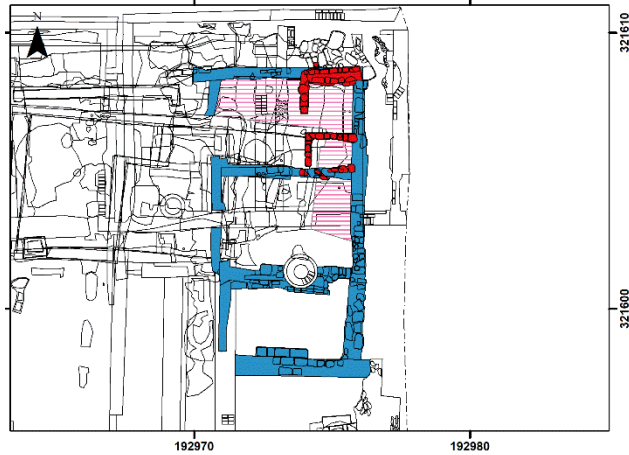

Afb. 4: Vlakfoto van Structuur 2 (bron: Melis 2020, afb. 31).

De oudste van deze structuren (Structuur 2) betrof een oost-west georiënteerde boerderij van circa 11,1 x 5,3 meter die was opgebouwd met kleine brokken Kunrader kalksteen en leemmortel. Deze structuur was opgedeeld in drie ruimtes waaronder een kelder die door middel van een doorgang met trap was te bereiken (afb. 3 en 4). Onder de fundering van deze structuur werden enkele verkoolde, verticaal in de grond geplaatste funderingspaaltjes aangetroffen die waren geplaatst om een stabielere basis op de onderliggende beekafzettingen te creëren om op te bouwen (Rotterdamse funderingswijze). De boerderij dateert uit circa 1400 - 1550.

Structuur 3 betrof een oost-west georiënteerde boerderij van 12 x 5,3 meter die was opgebouwd uit mergelblokken en Kunrader kalksteen en waarschijnlijk was opgedeeld in drie min of meer gelijke ruimtes. De structuur dateert uit de (tweede helft van de) 16de eeuw.

Structuur 4 betrof een rechthoekige structuur met een noord-zuid oriëntatie en met een omvang van 11,1 x 5,6 meter (afb. 1 en 5). De structuur was verdeeld in drie min of meer gelijke ruimtes. Onder de fundering waren elzenhouten funderingspaaltjes aanwezig. In het oostelijke deel van de meest noordelijke ruimte werden twee kleine ruimtes aangetroffen waarvan één ruimte in gebruik is geweest als opslagplaats voor steenkool. Structuur 4 dateert uit de tweede helft van de 17de eeuw.

Afb. 5: De ligging van Structuur 4 geprojecteerd op een uitsnede van de sporenkaart met de bij de structuur behorende funderingen (blauw gemarkeerd), latere toevoegingen waaronder de opslagruimte voor steenkool (rood gemarkeerd) en de vloeren (roze gearceerd) (bron: Melis 2020, afb. 37).

Veel van de bouwfases zijn afgewisseld met ophoogfases, waardoor er een verhoogde woonplaats (huisterp) is ontstaan. Vanwege het gewicht van dit dikke pakket van meerdere bewoningsfasen en vanwege de onderliggende instabiele beekafzettingen is de basis van de bebouwing enigszins in de ondergrond weggedrukt en verzakt. Dit kan ook worden opge maakt uit het muurwerk behorende tot het meest oostelijke van de rijtjeshuizen uit de eerste helft van de 18de eeuw (Structuur 7) waaronder op een later moment stenen zijn geplaatst om het verzakken tegen te gaan.

Ten tijde van de vroegste bewoningsfasen was het westelijke deel van het onderzoeksgebied onbebouwd. Er liep een oost-west georiënteerde beekloop en later een sloot of gracht, die waarschijnlijk vanuit het oosten, waar de bebouwing heeft gestaan, geleidelijk is gedempt met onder anderen afval. Op basis van pollenonderzoek kan worden aangenomen dat in de directe omgeving van het onderzoeksgebied grasland aanwezig was, dat werd begraasd. Mogelijk was dit aanvankelijk ook het geval in het westelijke deel van het plangebied. Eveneens was in dit deel van het plangebied waarschijnlijk sprake van grote en veelvuldige wisselingen in waterstanden, wat leidde tot een drassige ondergrond. Dit is waarschijnlijk tevens de reden waarom het westelijke deel tot in de 17de eeuw onbebouwd is gebleven.

Afb. 6 (links) en 7 (rechts). Afb. 6 betreft een drie-oren kruik (s2-kan-30) uit Raeren die dateert tussen 1525 en 1575 (foto: Liesbeth Hofste Photography). Afb. 7 betreft een complete gesmede baardsleutel met een massieve steel, een ruitvormige greep en een eenvoudige baard, die waarschijnlijk dateert uit de late middeleeuwen (foto: Restaura).

Het aardewerk uit de periode tot en met 17de eeuw bestaat grotendeels uit typen die afkomstig zijn uit de regio, zoals wit- en roodbakend aardewerk als grapen, borden, kommen en (pis)potten. Daarnaast werd voornamelijk steengoed aangetroffen, waaronder een drie-oren kruik (afb. 6). Het aardewerk betrof simpel gebruiks aardewerk dat werd gebruikt als kook-, tafel- en schenkgerei. Andere noemenswaardige vondsten uit deze periode zijn een complete, gesmede ijzeren sleutel (afb. 7), een koebel (afb. 8) en een pelgrimsinsigne van de heilige Judocus¹⁰ (afb. 9).

Afb. 8 (links) en 9 (rechts). Afb. 8: Een smeedijzeren en gesoldeerde koebel met een klepel. Een vergelijkbare koebel werd aangetroffen in Slot Loevestein en dateert uit 1475 - 1575 (foto: Restaura).

Afb. 9: Een pelgrimsinsigne van de heilige Judocus uit 1375 - 1425 (foto: Restaura).

In Limburg, en dan met name in de Limburgse lössdalen, is slechts een aantal boerderijerven uit de middeleeuwen bekend, zo blijkt uit het synthetiserende onderzoek van M. Schabbink uit 2015.¹¹ De gegevens waren dusdanig gering en fragmentarisch dat er moeilijk algehele trends konden worden waargenomen in het type boerderij. Wel konden op basis van dit onderzoek enkele globale ontwikkelingen worden waargenomen. Zo worden veel boerderijerven uit deze periode op de flank van een lössplateau (Nuth) of een oud rivierterras (Bocholtz, Gulpen) aangetroffen. Dit komt overeen met de vindplaats in Brunssum¹² en de hier gerapporteerde vindplaats in Voerendaal.

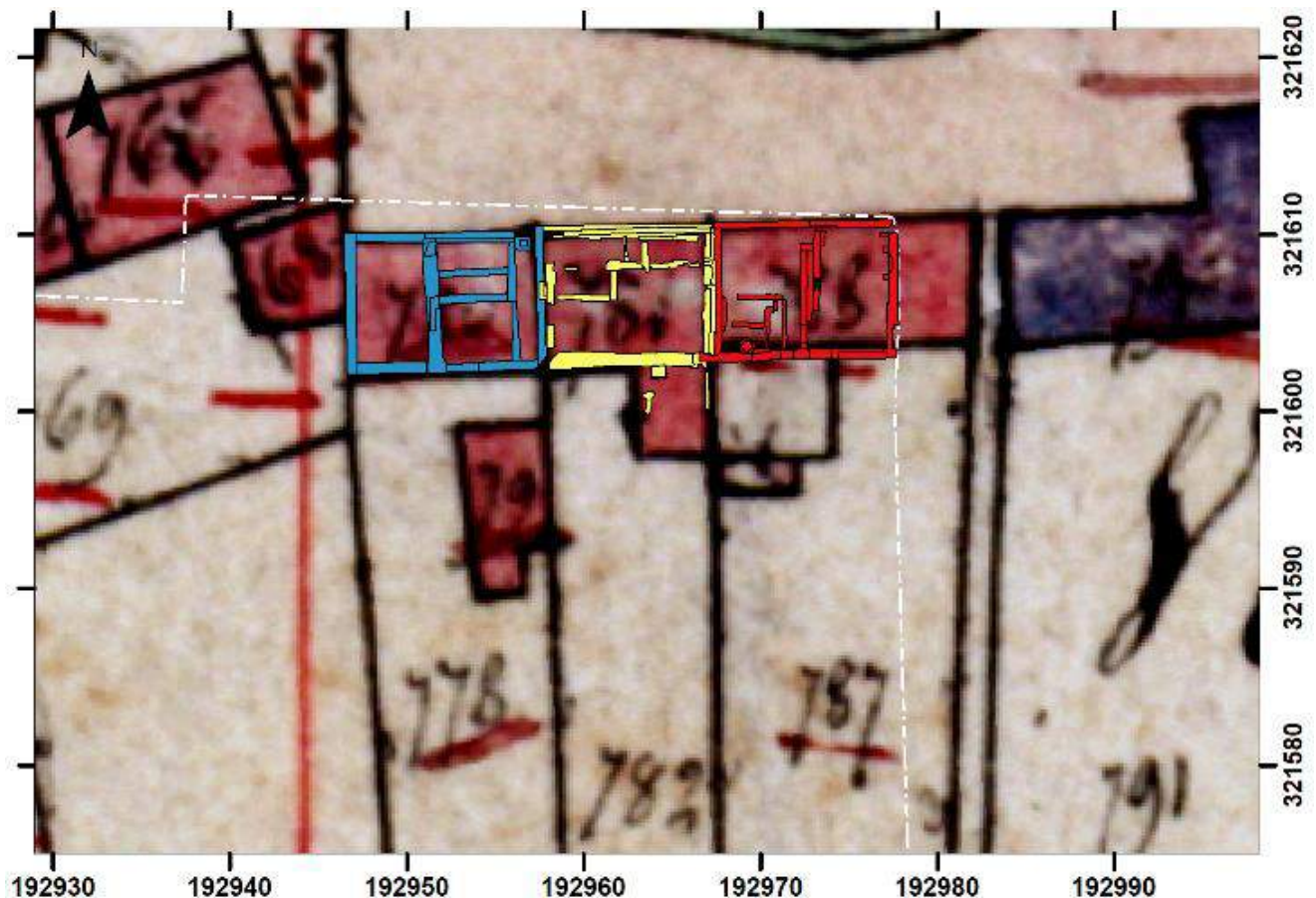
Over het algemeen wijken de historische boerderijen in het Limburgse lösslandschap af van die van de rest van Nederland: “Niet alleen de vorm, ook de toegepaste materialen zijn anders”, aldus Schabbink.¹³ Zo wordt met name gebruikgemaakt van lokaal gewonnen natuursteen (mergel) en zijn de boerderijen in vakwerkconstructie opgetrokken. Dit

komt niet overeen met de door Schabbink bestudeerde boerderijen of met de aangetroffen sporen bij recenter onderzoek te Simpelveld¹⁴, waar paalkuilen en greppels werden aangetroffen. Het beeld komt juist wel overeen met de resultaten van het archeologisch onderzoek in Voerendaal, waar de funderingen van de boerderijen vanaf de 15de eeuw geheel in kalksteen zijn opgebouwd. Dit verschil valt te verklaren door de aanwezigheid van een steengroeve in Kunrade, op slechts circa 1,3 kilometer ten zuiden van de vindplaats.

Rijtjeshuizen vanaf 1700

De sloot in het westelijk deel van het onderzoeksgebied werd tot in de eerste helft van de 18de eeuw geleidelijk gedempt. Op deze gedempte sloot werden waarschijnlijk tussen 1700 - 1750 na Chr. gelijktijdig drie structuren gebouwd. Het betroffen gestandaardiseerde rechthoekige woningen die tegen elkaar aan werden gebouwd op dezelfde rooilijn. Deze rooilijn betreft de Dorpsstraat, het huidige Kerkplein (afb. 10). De structuren (Structuur 5, 6 en 7) waren oost-west georiënteerd, hadden een omvang van 9,8-10,3 x 7,6-8,0 meter en waren gebouwd op een fundering van gezaagde mergelblokken, op koudgestapelde mergelbrokken. In latere fasen werden op deze mergelfundering muren gemetseld van

Afb. 10: Structuur 5, 6 en 7 (van oost naar west), geprojecteerd op een uitsnede van de Kadastrale Minuut van 1822.

baksteen en/of beton. De huizen werden middels tussenmuren van baksteen, mergel en Kunrader kalksteen opgedeeld in verschillende ruimtes met op of naast elkaar gelegen vloerniveaus van veldkeien, bakstenen of cement. Het toont de constant wisselende indelingen, wensen en gebruiken van de bewoners in de afgelopen drie eeuwen.

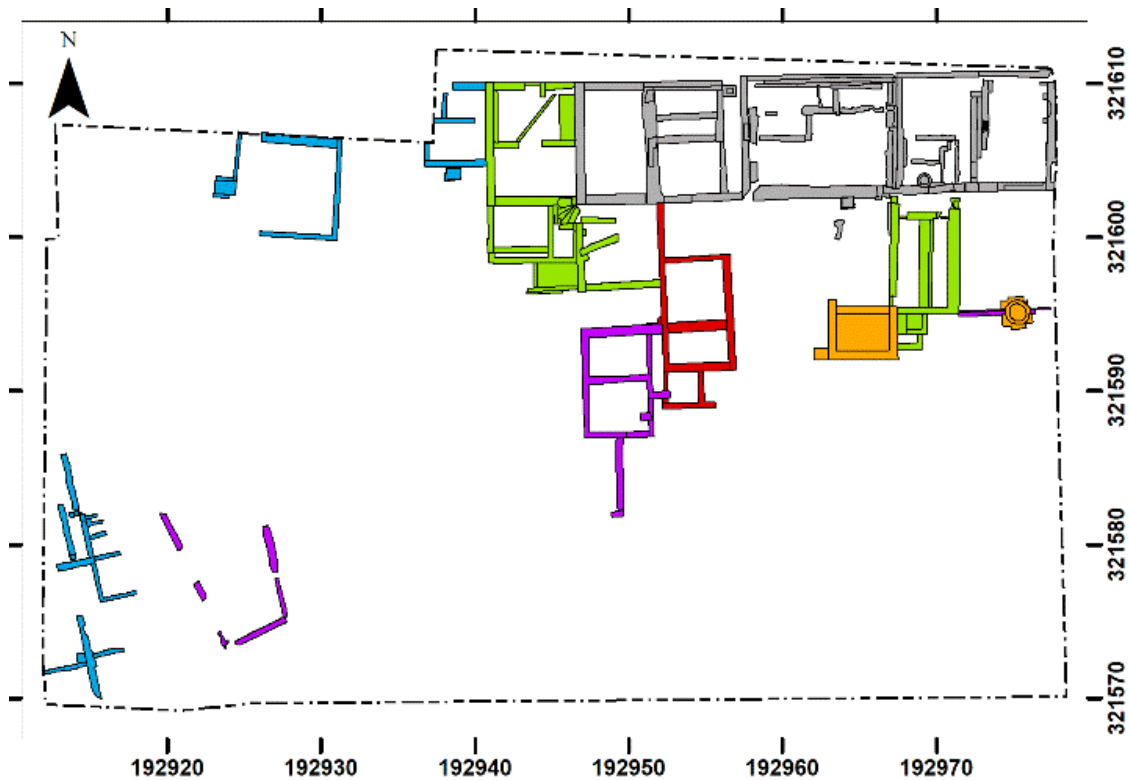

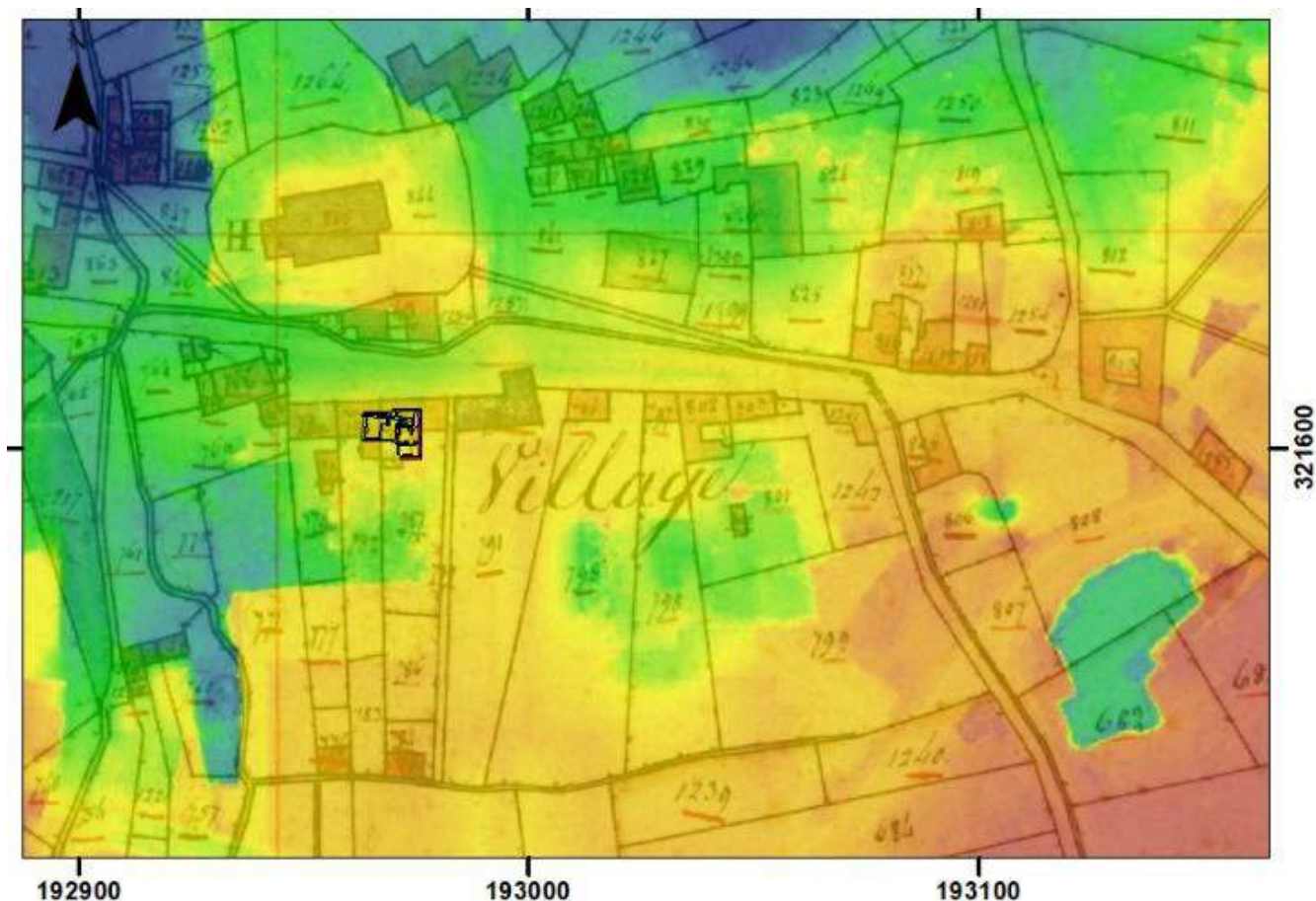
Afb. 11: Overzichtsfoto van het opgravingsvlak met aan de linkerkant de drie rechthoekige structuren uit de achttiende eeuw en daar achter allerlei structuren die behoorden bij latere aanbouwen en bijgebouwen (foto: auteur).

In de loop der jaren werden achter de structuren allerlei schuurtjes, toilethuisjes en andere aanbouwen gebouwd (afb. 11 en 12). De fundering van de bebouwing uit de 18de eeuw was tot de sloop voorafgaand aan het archeologisch onderzoek nog grotendeels

intact. Wel konden de vele verbouwingsfasen worden herkend die het resultaat waren van het samenvoegen of splitsen van panden en het moderniseren van de huizen. De percelen ten westen van de oorspronkelijke drie woningen werden vanaf het einde van de negentiende eeuw bebouwd, waarbij van oost naar west toe werd uitgebreid. Waarschijnlijk is de grond in het westelijke deel van het plangebied het meest en het langst drassig gebleven en werd deze zone daarom lange tijd ongeschikt geacht om te bebouwen. De gebouwen die uiteindelijk ter plaatse van deze drassige zone werden gebouwd, werden gefundeerd door middel van funderingspaaltjes om zodoende een solide basis te bewerkstelligen. Het aardewerk uit de 18de tot en met de 20ste eeuw was gevarieerder dan in voorgaande periode. Het aardewerk was niet meer alleen afkomstig uit nabijgelegen productiecentra, maar werd ook van elders geïmporteerd. Dit heeft te maken met het grotere aanbod van gebruiksaardewerk en de mogelijkheid tot aanschaf daarvan, maar het kan tevens een wijziging in de aard van de nederzetting aantonen. Het betroffen nog steeds geen dure objecten, maar mogelijk wel van een iets hoger segment als voorheen.

Afb. 12: Sporenkaart met structuren uit 1700 - 1750 (grijs), 1750 - 1800 (rood), 1800 - 1850 (oranje), 1850 - 1900 (groen), 1900 - 1950 (blauw) en 1950 - 2000 (paars) (kaart: auteur).

Afb. 13: De locatie van Structuur 1 t/m 4 geprojecteerd op een doorschijnende uitsnede van het Actueel Hoogtebestand Nederland op een uitsnede van de Kadastrale Minuut uit 1822 (bron: Melis 2020, afb. 210).

De bij het archeologisch onderzoek aangetroffen tweedeling van enerzijds het boerenerf (tot circa 1700 na Chr.) en anderzijds de 'urbanisatie' van het gebied vanaf 1700 na Chr. komt overeen met de algemene ontwikkelingen binnen Nederland in de achttiende eeuw. Steden, met name in het westen van het land, begonnen drastisch te krimpen. In Zeeland nam de stedelijke bevolking bijvoorbeeld met zo'n 30 procent af. Daartegenover stond een sterke groei van de plattelandseconomie. De oorsprong van deze groei dient gezocht te worden in de stijgende vraag naar landbouwproducten op de Europese markt. In het oosten van het land uitte deze ontwikkeling zich in een grotere afzet van landbouwproducten, welke via rivieren (Maas) en havens (Middelburg, Rotterdam, Harlingen en Groningen) geëxporteerd werden naar het buitenland, en dan met name naar Engeland.¹⁵

Het onderzoeksgebied in perspectief

De aanwezigheid van de moederkerk van het allodium Heerlen in Voerendaal met doop- en begraafrechten doet vermoeden dat het een belangrijke en vaak bezochte locatie moet zijn geweest. Daarnaast lijkt het aannemelijk dat de Sint Laurentiuskerk na de inwijding door Paus Leo IX in de regio een uitzonderlijke status moet hebben gehad. Op basis van hoogtekarten kan worden geconcludeerd dat de kerk relatief hoog is gelegen. De vroegste bebouwing was gesitueerd aan de oostzijde van het onderzoeksgebied, dat is gelegen op de westelijke flank van een hoger gelegen gebied (afb. 13). Het is zeer aannemelijk dat ten oosten van het onderzoeksgebied tevens bebouwing uit de periode tot circa 1700 na Chr. kan worden verwacht. Dit vanwege de vergelijkbare hoogteligging en de strategische ligging op de doorgaande route via de Keerberg naar de kerk.

Deze Keerberg werd ten tijde van de Kadastrale Minuut uit 1822 nog Keerweg genoemd. De naam van deze straat doet vermoeden dat het een doodlopende straat betrof, dat de weg alleen naar Voerendaal leidde. Keer had in het Middelnederlands namelijk voornamelijk nog de betekenis van het veranderen, omslaan of een wending nemen.¹⁶ De Keerweg was in het zuiden, ter hoogte van Kunrade

verbonden met de doorgaande route van Maastricht naar Heerlen. Het betreft hetzelfde tracé als de oude Romeinse Via Belgica¹⁷, evenals de route die Paus Leo IX en zijn stoet aan volgelingen vanuit Heerlen heeft genomen om bij Voerendaal te geraken.

Tot slot

In Zuid-Nederland heerst een grote kennislacune wat betreft dorpskernarcheologie. Onderzoek naar nederzettingsmodellen, naar de ontwikkeling van dorpen op lokaal en regionaal niveau, naar de ontwikkeling van huisplattegronden en dergelijke blijven theoretisch vanwege het gebrek aan voldoende vergelijkbare vindplaatsen. Ook tijdens het uitwerken van de opgraving van Voerendaal bleek het lastig, zo niet onmogelijk om goede vergelijkingen te kunnen maken met vindplaatsen in de (nabije) omgeving. Zorgen over het weinige archeologische onderzoek in dorpskernen te Zuid-Limburg worden ook verwoord in de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie: “over de achtergrond en verschijningsvormen van dorpsvorming, en bijvoorbeeld de rol

van kerkstichtingen bestaan nog veel onzekerheden”.¹⁸ Een knelpunt is dat de huidige dorpen op de archeologische verwachtingskaarten als ongekardeerde zones worden weergegeven zonder onderzoeksverplichting, en daaropvolgend ‘vogelvrij’ zijn.¹⁹

Het archeologisch onderzoek te Voerendaal geeft de problematiek maar tevens de potentie van dorpskernarcheologie goed weer. Archeologische sporen bleken tot enkele eeuwen terug te gaan en door latere ophogingen zeer goed bewaard en compleet te zijn. Op basis van de vindplaats in Voerendaal konden theoretische modellen voor een deel worden ondersteund. Daarnaast kon aansluiting worden gevonden bij landelijke ontwikkelingen op het gebied van bouwmethodes, leefwijzen en verstedelijking.

Het rapport is te raadplegen via <https://www.sobresearch.nl/van-boerenerf-naar-rijtjeshuis-6-eeuwen-wonen-in-voerendaal/>

¹ SOB Research, j.melis@sobresearch.nl.

² Melis, J., 2020: Archeologische Begeleiding en Archeologische Opgraving Plangebied Kernplan II, Kerkplein, Voerendaal, Gemeente Voerendaal. Heinenoord.

³ Mientjes, A. C., 2015: Archeologische Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek door middel van grondboringen ‘Kernplan II’, Voerendaal, Gemeente Voerendaal. Heinenoord.

⁴ Stoepker, H., 2011: Waarom er geen B in Brunssum zit... Het begin van de aardewerkproductie in Brunssum en Schinveld in het licht van de regionale nederzettingsgeschiedenis. Archeocoach Studies 4. Wijlre.

⁵ Hommerich, L. van & F. Welters, 1949: Gedenkboek Voerendaal 1049-1949. Heerlen, p. 69

⁶ <http://www.etymologiebank.nl/>

⁷ Schriftelijke mededeling H. Stoepker, 19-3-2020

⁸ Hommerich, L. van & F. Welters, 1949: Gedenkboek Voerendaal 1049-1949. Heerlen

⁹ Hommerich, L. van & F. Welters, 1949: Gedenkboek Voerendaal 1049-1949.

¹⁰ De pelgrimsinsigne van de heilige Judocus (ook wel Sint Josse, Sint Joos of Sint Joost genoemd) is afkomstig

uit Saint Josse-sur-Mer. De heilige is afgebeeld in een reismantel, vanaf zijn rechter schouder draagt hij een tas schuin over het lichaam, zijn rechterhand is zegenend opgeheven. De heilige Judocus was de beschermheilige van pelgrims, schippers, bakkers, blinden en pesthuizen. Het insigne dateert tussen 1375 – 1425.

¹¹ Schabbink, M., 2015: Vier eeuwen boeren, Synthese Oogst voor Malta onderzoek: Archeologische sporen van boerderijen en erven 1250 – 1650; Nederlandse Archeologische Rapporten 049, Amersfoort.

¹² Stoepker 2011

¹³ Schabbink 2015, p. 201

¹⁴ Geerts, R. C. A., 2019: Evaluatieverslag van de opgraving aan de Kloosterstraat 66 te Simpelveld. Amersfoort.

¹⁵ Mijnhardt, W. W., 2012: De bloeiende 18e eeuw; Geschiedenis Magazine 4, 14-19.

¹⁶ <http://www.etymologiebank.nl/>

¹⁷ <https://www.viabelgicadigitalis.nl/>

¹⁸ <https://noaa.cultureelerfgoed.nl/>

¹⁹ Arts, N., A. Huijbers, K. Leenders, J. Schotten, H. Stoepker, F. Theuws & A. Verhoeven, 2007: De Middeleeuwen en vroegmoderne tijd in Zuid-Nederland. In: Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA)